

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πέμπτο τμήμα)
της 10ης Απριλίου 2003 *

Στην υπόθεση C-276/01,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Amtsgericht Schleswig (Γερμανία) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 234 ΕΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο διαδικασίας κινηθείσας ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου κατά του

Joachim Steffensen,

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία του άρθρου 7, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 89/397/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1989, σχετικά με τον επίσημο έλεγχο των τροφίμων (ΕΕ L 186, σ. 23),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πέμπτο τμήμα),

συγκείμενο από τους M. Wathelet, πρόεδρο τμήματος, C. W. A. Timmermans (εισηγητή), P. Jann, S. von Bahr και A. Rosas, δικαστές,

γενική εισαγγελέας: C. Stix-Hackl
γραμματέας: M.-F. Contet, κύρια υπάλληλος διοικήσεως,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

- η Γερμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους W.-D. Plessing και A. Dittrich,

- η Δανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον J. Bering Liisberg,

- η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον U. Leanza, επικουρούμενο από τον M. Fiorilli, avvocato dello Stato,

- η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον J. Sack,

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού άκουσε τις προφορικές παρατηρήσεις του J. Steffensen, εκπροσωπούμενου από τον M. Grube, Rechtsanwalt, της Δανικής Κυβερνήσεως, εκπροσωπούμενης από τον J. Bering Liisberg, και της Επιτροπής, εκπροσωπούμενης από τον J. Sack, κατά τη συνεδρίαση της 12ης Σεπτεμβρίου 2002,

αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις της κατά τη συνεδρίαση της 22ας Οκτωβρίου 2002,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Με διάταξη της 5ης Ιουλίου 2001, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 13 Ιουλίου 2001, το Amtsgericht Schleswig (Γερμανία) υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, δύο προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία του άρθρου 7, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 89/397/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1989, σχετικά με τον επίσημο έλεγχο των τροφίμων (ΕΕ L 186, σ. 23, στο εξής: οδηγία).

- 2 Τα εν λόγω ερωτήματα τέθηκαν στο πλαίσιο εκδικάσεως προσφυγής του J. Steffensen κατά αποφάσεως του Kreis Schleswig-Flensburg — Bußgeldstelle (γραφείου διοικητικών προστίμων της διοικητικής περιφέρειας του Schleswig-Flensburg) με την οποία του επιβλήθηκε διοικητικό πρόστιμο επειδή κυκλοφόρησε στο εμπόριο τρόφιμα κατά παράβαση ορισμένων διατάξεων του Lebensmittel- und Bedarfsgegenständegesetz (νόμου περί τροφίμων και προϊόντων ευρείας καταναλώσεως), της 15ης Αυγούστου 1974 (BGBl. 1974 I, σ. 1945), όπως τροποποιήθηκε (στο εξής: LMBG).

Το νομικό πλαίσιο

Οι διατάξεις του κοινοτικού δικαίου

- 3 Από τις τέσσερις πρώτες αιτιολογικές σκέψεις προκύπτει ότι η οδηγία έχει σκοπό να εναρμονίσει τις γενικές αρχές που πρέπει να διέπουν την άσκηση των επίσημων

ελέγχων στα τρόφιμα και να καταστήσει τους ελέγχους αυτούς αποτελεσματικότερους, προκειμένου να προστατευθούν η υγεία και τα οικονομικά συμφέροντα των καταναλωτών.

4 Σύμφωνα με τη δέκατη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας, «οι έλεγχοι [...] πρέπει να λαμβάνουν την πλέον ενδεδειγμένη μορφή για να εξασφαλίζεται η αποτελεσματικότητά τους».

5 Η δέκατη τρίτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας έχει ως εξής:

«εκτιμώντας ότι, αν και δεν είναι σκόπιμο να αναγνωρισθεί στις επιχειρήσεις το δικαίωμα να εναντιώνονται στους ελέγχους, θα πρέπει ωστόσο να διασφαλιστούν τα νόμιμα δικαιώματά τους, και ιδίως [...] το δικαίωμα άσκησης ενδίκων μέσων».

6 Το άρθρο 4, παράγραφος 3, της οδηγίας προβλέπει:

«[Ο έλεγχος] εκτείνεται σε όλα τα στάδια της παραγωγής, της παρασκευής, της εισαγωγής στην Κοινότητα, της επεξεργασίας, της αποθήκευσης, της μεταφοράς, της διανομής και της εμπορίας.»

7 Σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο δ', της οδηγίας:

«Στην επιθεώρηση υποβάλλονται:

[...]

δ) τα τελικά προϊόντα».

8 Το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας ορίζει:

«Είναι δυνατόν να λαμβάνονται δείγματα των προϊόντων που αναφέρονται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχεία β' έως στ', για τη διενέργεια ανάλυσης.

Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να εξασφαλιστεί για τους υποκείμενους σε έλεγχο το ευεργέτημα μιας ενδεχόμενης αντιπραγματογνωμοσύνης.»

9 Το άρθρο 12, παράγραφος 1, της οδηγίας ορίζει:

«Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα απαιτούμενα μέτρα ώστε τα φυσικά και νομικά πρόσωπα που αφορά ο έλεγχος να απολαύουν του δικαιώματος να ασκούν ένδικο μέσα κατά των μέτρων που έχουν ληφθεί από την αρμόδια για τη διενέργεια του ελέγχου αρχή.»

Οι διατάξεις του εθνικού δικαίου

10 Το άρθρο 17, παράγραφος 1, περίπτωση 2, στοιχείο b, του LMBG ορίζει:

«Απαγορεύεται η διάθεση στο εμπόριο για επαγγελματικούς σκοπούς, χωρίς αρκούτως ακριβή επισήμανση, τροφίμων που αποκλίνουν, από απόψεως συνθέσεως, από τα συναλλακτικά ήθη και των οποίων η αξία, ιδιαιτέρως η θρεπτική ή η γευστική ή η χρησιμότητα μειώνεται σημαντικά.»

11 Το άρθρο 42 του LMBG ορίζει:

«1) Στο μέτρο που είναι αναγκαίο για την εκτέλεση των διατάξεων περί διακινήσεως των προϊόντων υπό την έννοια του παρόντος νόμου, οι υπεύθυνοι για τον έλεγχο και οι αστυνομικοί υπάλληλοι έχουν την εξουσία να απαιτούν ή να λαμβάνουν οι ίδιοι, έναντι αποδείξεως παραλαβής, δείγματα της επιλογής τους με σκοπό τη διεξαγωγή ελέγχων. Τμήμα του δείγματος ή, εφόσον το δείγμα δεν μπορεί να κατατηθεί σε τμήματα της ίδιας συνθέσεως χωρίς να διακυβευθεί ο σκοπός της ανάλυσεως, ένα δεύτερο τεμάχιο του ίδιου είδους και από τον ίδιο παραγωγό, όπως το τεμάχιο που ελήφθη ως δείγμα, παραμένει προς φύλαξη στον τόπο της δειγματοληψίας. Ο παραγωγός μπορεί να παραιτηθεί από την εν λόγω παρακατάθεση δείγματος.

2) Τα δείγματα που διαφυλάσσονται στον τόπο της δειγματοληψίας πρέπει να κλειδώνονται ή να σφραγίζονται από την αρμόδια υπηρεσία. Φέρουν την ημερομηνία της δειγματοληψίας και την ημερομηνία μετά την οποία αίρεται το κλείδωμα ή η σφράγιση.

3) Ουδεμία αποζημίωση καταβάλλεται, κατ' αρχήν, για δείγματα τα οποία ελήφθησαν στο πλαίσιο του επίσημου ελέγχου που προβλέπει ο παρών νόμος. Ωστόσο, σε ειδικές περιπτώσεις χορηγείται αποζημίωση μέχρι του ύψους της τιμής πωλήσεως, προς αποτροπή λίαν δυσανάλογης ζημίας.

4) Η εξουσία λήψεως δειγμάτων εκτείνεται σε προϊόντα, υπό την έννοια του παρόντος νόμου, τα οποία πωλούνται σε αγορές, οδούς ή δημόσιους χώρους ή στο πλανόδιο εμπόριο ή μεταφέρονται προκειμένου να παραδοθούν στον καταναλωτή.»

12 Το άρθρο 52, παράγραφος 1, σημείο 9, του LMBG ορίζει:

«Όποιος, κατά παράβαση του άρθρου 17, παράγραφος 1, σημείο 1 ή σημείο 2, διαθέτει στο εμπόριο τρόφιμα χωρίς αρκούντως ακριβή επισήμανση, τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι ένα έτος ή με πρόστιμο».

13 Το άρθρο 53, παράγραφος 1, του LMBG ορίζει:

«Τιμωρείται με διοικητική ποινή όποιος εξ αμελείας τελεί πράξη από τις προβλεπόμενες στο άρθρο 52, παράγραφος 1, σημεία 2 έως 11, ή παράγραφος 2 [...].»

Η διαφορά στην κύρια δίκη

- 14 Η εταιρία Böklunder Plumrose GmbH & Co. KG (στο εξής: Plumrose) παρασκευάζει λουκάνικα από μοσχαρίσιο και χοιρινό κρέας, καλούμενα «Bockwürstchen», τα οποία πωλούνται στο λιανικό εμπόριο σε γυάλινα δοχεία που κλείνουν αεροστεγώς με μεταλλικό πώμα.
- 15 Ο J. Steffensen, συνεργάτης της Plumrose, είναι υπεύθυνος για τον έλεγχο της παραγωγής στην εν λόγω εταιρία.
- 16 Στις 6 Μαΐου και 4 Ιουνίου 1997, στις 9 Δεκεμβρίου 1998, την 1η Φεβρουαρίου, στις 25 Φεβρουαρίου και στις 25 Μαρτίου 1999, οι γερμανικές διοικητικές αρχές έλαβαν δείγματα των προϊόντων της Plumrose σε καταστήματα λιανικού εμπορίου.
- 17 Μετά από κάθε τέτοια δειγματοληψία, οι αρχές άφηναν ένα δεύτερο δείγμα στο οικείο κατάστημα λιανικού εμπορίου. Ωστόσο, κανένα από αυτά τα δείγματα δεν περιήλθε στον J. Steffensen ή στην Plumrose.
- 18 Το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι δεν γνωρίζει εάν οι οικείοι έμποροι ενημέρωναν την Plumrose και τον J. Steffensen για τις δειγματοληψίες και ότι δεν μπόρεσε να εξακριβώσει εάν τα αποτελέσματα των αναλύσεων των εν λόγω δειγμάτων κοινοποιούνταν εγκαίρως στην Plumrose και στον J. Steffensen ώστε αυτοί να έχουν τη δυνατότητα να προβούν σε αντιπραγματογνωμοσύνη.

- 19 Τα ληφθέντα δείγματα υποβλήθηκαν σε αναλύσεις από εργαστήρια, για τα αποτελέσματα των οποίων έχουν διατυπωθεί κατά κανόνα αμφιβολίες ως προς την ποιότητα των δειγμάτων υπό το πρίσμα της γερμανικής νομοθεσίας περί τροφίμων.
- 20 Τα εργαστήρια επέκριναν ιδίως το γεγονός ότι τα επίμαχα προϊόντα είχαν δηλωθεί ως χωριάτικα λουκάνικα από μοσχαρίσιο ή χοιρινό κρέας, αποκαλούμενα «Landbockwürste», ή ως παρεμφερή προϊόντα. Βάσει αυτής της δηλώσεως, τα προϊόντα έπρεπε να καταταγούν στη μεσαία κατηγορία.
- 21 Ωστόσο, σύμφωνα με τα αποτελέσματα των αναλύσεων, τα εν λόγω προϊόντα φαίνεται να είναι, στην πραγματικότητα, κατωτέρας ποιότητας υπό την έννοια του σημείου 2.18 του γερμανικού κώδικα περί τροφίμων, διότι κατά την παρασκευή τους χρησιμοποιήθηκε επίσης βραστό λουκάνικο που είχε υποστεί επεξεργασία για δεύτερη φορά, μέρος του οποίου μαζί με το περιβλήμα του.
- 22 Με διοικητική απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2000, η Kreis Schleswig-Flensburg — Bußgeldstelle επέβαλε στον J. Steffensen πρόστιμο 500 γερμανικών μάρκων (DEM) λόγω παραβάσεως των άρθρων 17, παράγραφος 1, σημείο 2, στοιχείο b, 52, παράγραφος 1, σημείο 9, και 53, παράγραφος 1, του LMBG, διότι ο καθού η κύρωση, ως συνεργάτης της Plumtose και υπεύθυνος για τον έλεγχο της παραγωγής, διαπράττοντας σωρεία παραβάσεων, είχε εξ αμελείας επιτρέψει να διατεθούν τα επίμαχα προϊόντα στο εμπόριο χωρίς αρκούντως ακριβή επισήμανση.
- 23 Ο J. Steffensen προσέβαλε την εν λόγω διοικητική απόφαση ενώπιον του Amtsgericht Schleswig.

24 Το αιτούν δικαστήριο έχει την άποψη ότι το άρθρο 42 του LMBG δεν ρυθμίζει επαρκώς την περίπτωση κατά την οποία, όπως στη διαφορά της κύριας δίκης, η δειγματοληψία διενεργείται σε κατάσταση λιανικού εμπορίου.

25 Πράγματι, από τα στοιχεία που διαθέτει, το αιτούν δικαστήριο διαπιστώνει ότι τα δείγματα τροφίμων που οι αρχές αφήνουν στο κατάστημα διατηρούνται, κατά κανόνα, μόνο για ένα μήνα και, εάν οι διοικητικές αρχές δεν ειδοποιήσουν τον παραγωγό για τα ληφθέντα δείγματα αμέσως μετά τη δειγματοληψία, ο παραγωγός στερείται πλέον του ευεργετήματος της αντιπραγματογνωμοσύνης σε περίπτωση που η ποιότητα των εν λόγω τροφίμων αμφισβητείται από τις δημόσιες αρχές.

26 Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται εάν οι παραγωγοί αντλούν δικαίωμα αντιπραγματογνωμοσύνης από το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας και, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, εάν η προσβολή του εν λόγω δικαιώματος έχει ως συνέπεια την απαγόρευση αξιοποίησεως των αποτελεσμάτων τηςπραγματογνωμοσύνης την οποία διέταξαν οι αρμόδιες αρχές κράτους μέλους.

Τα προδικαστικά ερωτήματα

27 Κατόπιν των ανωτέρω, το Amtsgericht Schleswig αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Έχει το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 89/397/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1989, σχετικά με τον επίσημο έλεγχο των τροφίμων, την έννοια ότι παρέχει απ' ευθείας δικαίωμα στον παραγωγό προϊόντος να ζητήσει αντι-

πραγματογνωμοσύνη σε περίπτωση που οι δημόσιες αρχές λαμβάνουν δείγμα από το προϊόν του παραγωγού στο λιανικό εμπόριο για τη διενέργεια αναλύσεως και αμφισβητείται η ποιότητα του εν λόγω δείγματος υπό το πρίσμα της ισχύουσας περί τροφίμων νομοθεσίας;

- 2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο προηγούμενο ερώτημα: Έχει το άρθρο 7, παράγραφος 1, της προαναφερθείσας οδηγίας την έννοια ότι από αυτό απορρέει επιβαλλόμενη από το κοινοτικό δίκαιο απαγόρευση αξιοποίησε των αποτελεσμάτων πραγματογνωμοσύνης, η οποία στηρίζεται σε δειγματοληψίες που διατάχθηκαν από τις δημόσιες αρχές, όταν ο παραγωγός του προϊόντος, του οποίου η ποιότητα αμφισβητείται με την πραγματογνωμοσύνη, στερήθηκε της δυνατότητας να ζητήσει αντιπραγματογνωμοσύνη;»

Επί του πρώτου ερωτήματος

- 28 Με το πρώτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο υποβάλλει κατ' ουσίαν το ζήτημα εάν το άρθρο 7, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας έχει την έννοια ότι ο παραγωγός δύναται να επικαλεστεί έναντι των αρμόδιων αρχών κράτους μέλους, δυνάμει της εν λόγω διατάξεως, δικαίωμα αντιπραγματογνωμοσύνης, σε περίπτωση που οι εν λόγω δημόσιες αρχές αμφισβητούν ότι τα προϊόντα του πληρούν τους όρους των εθνικών διατάξεων περί τροφίμων, κατόπιν αναλύσεως δειγμάτων των επίμαχων προϊόντων τα οποία ελήφθησαν σε καταστήματα λιανικού εμπορίου.

Παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν στο Δικαστήριο

- 29 Ο J. Steffensen ισχυρίζεται ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας προβλέπει δικαίωμα αντιπραγματογνωμοσύνης υπέρ του παραγωγού. Το δικαίωμα αυτό δεν διασφαλίζεται από το άρθρο 42, παράγραφος 1, του LMBG σε

περιπτώσεις όπως αυτή της κύριας δίκης. Πράγματι, σε τέτοιες περιπτώσεις, ο παραγωγός διατρέχει τον κίνδυνο να υποστεί κυρώσεις ενώ δεν έλαβε γνώση της δειγματοληψίας και της παρακαταθέσεως των δειγμάτων σε κατάσταση λιανικής πωλήσεως, τη στιγμή δε που πληροφορείται τα αποτελέσματα των αναλύσεων των εν λόγω δειγμάτων δεν μπορεί πλέον να ασκήσει το δικαίωμά του σε αντιπραγατογνωμοσύνη διότι δεν υπάρχουν πλέον τα παρακατατεθέντα δείγματα.

30 Η Γερμανική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι, αφενός, το άρθρο 7, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας μεταφέρθηκε ορθώς στο γερμανικό δίκαιο και ότι, κατά συνέπεια, το δικαίωμα ενδεχόμενης αντιπραγατογνωμοσύνης απορρέει από τη γερμανική νομοθεσία και δεν μπορεί να στηρίζεται στην οδηγία ως έχουσα απ' ευθείας εφαρμογή. Πράγματι, κατά την εν λόγω κυβέρνηση, το άρθρο 42, παράγραφος 1, του LMBG παρέχει όντως στον υποκείμενο στον έλεγχο, που είναι ο παραγωγός στη διαφορά της κύριας δίκης, τη δυνατότητα να ζητήσει αντιπραγατογνωμοσύνη. Το άρθρο αυτό φαίνεται να στηρίζεται κατ' αρχήν στην αποδοχή ότι ο παραγωγός ενημερώνεται από τον έμπορο λιανικής για τη δειγματοληψία και την κατάθεση προς φύλαξη ενός δεύτερου δείγματος. Μια τέτοια υποχρέωση πληροφόρησης εντάσσεται στις συμβατικές σχέσεις μεταξύ του παραγωγού και των μεταπωλητών των προϊόντων του.

31 Η Γερμανική Κυβέρνηση υποστηρίζει, αφετέρου, ότι, μολονότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας αφορά «ενδεχόμενη αντιπραγατογνωμοσύνη», η διάταξη θεσπίζει μόνον υπέρ των υποκειμένων σε αυτήν, μεταξύ των οποίων οι παραγωγοί, την ευχέρεια να αποφασίζουν κατά το δοκούν εάν επιθυμούν, ή όχι, να ζητήσουν αντιπραγατογνωμοσύνη. Η ερμηνεία αυτή επιρρωννύεται από το άρθρο 12 της οδηγίας, σύμφωνα με το οποίο οι υποκείμενοι στον έλεγχο πρέπει να μπορούν να αποφασίζουν ελευθέρως εάν προτίθενται να αμφισβητήσουν τα αποτελέσματα των αναλύσεων στο πλαίσιο ενδίκου μέσου ασκουμένου δυνάμει του εν λόγω άρθρου.

32 Η Δανική Κυβέρνηση προτείνει να δοθεί αρνητική απάντηση στο ερώτημα. Συναφώς, υποστηρίζει ότι, πρώτον, η έννοια των «υποκειμένων σε έλεγχο» του άρθρου 7, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας πρέπει να περιλαμβάνει μόνον τις επιχειρήσεις στις οποίες διεξήχθησαν δειγματοληψίες, ήτοι τους εμπόρους λιανικής πωλήσεως στη διαφορά της κύριας δίκης, αποκλεισμένων επομένως των επιχειρήσεων οι οποίες παρεμβαίνουν σε άλλα στάδια της εμπορίας, όπως είναι ο παραγωγός στη διαφορά της κύριας δίκης.

- 33 Η κυβέρνηση αυτή υποστηρίζει, δεύτερον, ότι εν πάση περιπτώσει η διάταξη του άρθρου 7, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας, εφόσον ζητεί από τα κράτη μέλη να λάβουν τα «αναγκαία μέτρα», δεν είναι αρκούντως σαφής, ακριβής και απαλλαγμένη αιρέσεων ώστε να θεμελιώσει απ' ευθείας δικαίωμα του παραγωγού να ενημερώνεται από τις αρμόδιες εθνικές αρχές για τις δειγματοληψίες των προϊόντων του που διενεργούνται στο στάδιο του λιανικού εμπορίου. Οι επίδικες εθνικές ρυθμίσεις συνάδουν προς την οδηγία εφόσον παρέχεται η δυνατότητα στους παραγωγούς, οι οποίοι επιθυμούν να ενημερώνονται για τις δειγματοληψίες προϊόντων τους, να συνάπτουν σχετικές συμβάσεις με τις επιχειρήσεις που παρεμβαίνουν σε μεταγενέστερο στάδιο.
- 34 Η Ιταλική Κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας έχει σκοπό να εξασφαλίσει την κατ' αντιπαράθεση διεξαγωγή του ελέγχου των τροφίμων και, επομένως, τα δικαιώματα άμυνας του φερομένου ως παραβάτη της κοινοτικής νομοθεσίας. Ωστόσο, κατά την εν λόγω κυβέρνηση, τούτο δεν επιτυγχάνεται εάν ο φερόμενος ως παραβάτης δεν ήταν παρών κατά τη λήψη του δείγματος ή δεν ενημερώθηκε για τη δειγματοληψία και τον τόπο διατήρησης ετέρου δείγματος.
- 35 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι πρέπει να αναγνωριστεί δικαίωμα αντιπραγματογνωμοσύνης υπέρ των υποκειμένων σε έλεγχο, λαμβανομένης υπόψη ιδίως της δέκατης τρίτης αιτιολογικής σκέψης της οδηγίας, η οποία προβλέπει ρητώς ότι πρέπει να διασφαλισθούν τα νόμιμα δικαιώματα των επιχειρήσεων και ιδίως το δικαίωμα ασκήσεως ενδίκων μέσων που κατοχυρώνει το άρθρο 12, παράγραφος 1, της οδηγίας.
- 36 Το επίθετο «ενδεχόμενη» του άρθρου 7, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας δεν κωλύει την αναγνώριση ενός τέτοιου δικαιώματος. Ωστόσο, η διατύπωση εμφανίζει ότι το εν λόγω δικαίωμα δεν είναι απόλυτο και κανονικά θα τύχει επικλήσεως μόνον εάν η αντιπραγματογνωμοσύνη ενδέχεται να οδηγήσει σε αποτελέσματα χρήσιμα για την άμυνα του υποκειμένου στον έλεγχο, πράγμα που δεν θα συνέβαινε εάν η αντιπραγματογνωμοσύνη δεν παρείχε δυνατότητα αμφισβήτησεως των αποτελεσμάτων των αναλύσεων.

- 37 Η Επιτροπή προσθέτει ότι, στην υπόθεση της κύριας δίκης, λαμβανομένου υπόψη του χρόνου που παρήλθε μεταξύ της δειγματοληψίας και της γνωστοποίησης των αποτελεσμάτων των αναλύσεων, προσβλήθηκε το δικαίωμα του παραγωγού σε αντιπραγματογνωμοσύνη. Ως εκ τούτου, οι αρχές προσέβαλαν επίσης το δικαίωμα του υποκειμένου σε έλεγχο να ασκήσει ένδικο μέσο δυνάμει του άρθρου 12, παράγραφος 1, της οδηγίας, πράγμα που σημαίνει ότι ο υποκείμενος σε έλεγχο πρέπει να μπορεί να προβάλλει πλήρως τα δικαιώματά του με ένδικο μέσο.

Απάντηση του Δικαστηρίου

- 38 Επιβάλλεται να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, σε κάθε περίπτωση που οι διατάξεις μιας οδηγίας, από άποψη περιεχομένου, φαίνονται απαλλαγμένες αιρέσεων και επαρκώς ακριβείς, οι ιδιώτες μπορούν να τις επικαλούνται έναντι του κράτους ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, είτε όταν το κράτος αυτό παραλείπει να μεταφέρει εμπροθέσμως την οδηγία στο εσωτερικό δίκαιο είτε όταν προβαίνει σε πλημμελή μεταφορά της (βλ., ιδίως, την απόφαση της 11ης Ιουλίου 2002, C-62/00, Marks & Spencer, Συλλογή 2002, σ. I-6325, σκέψη 25 και την παρατιθέμενη νομολογία).
- 39 Υπό το πρίσμα αυτής της νομολογίας, πρέπει να εξετασθεί το επιχείρημα της Γερμανικής Κυβερνήσεως ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας δεν παρέχει απ' ευθείας δικαίωμα αντιπραγματογνωμοσύνης, εφόσον η εν λόγω διάταξη μεταφέρθηκε ορθώς στο γερμανικό δίκαιο με το άρθρο 42, παράγραφος 1, του LMBG.
- 40 Επιβάλλεται συναφώς η διαπίστωση ότι το αιτούν δικαστήριο αμφιβάλλει εάν το άρθρο 42, παράγραφος 1, του LMBG συνιστά ορθή μεταφορά στο εθνικό δίκαιο του άρθρου 7, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας.

- 41 Υπό τις συνθήκες αυτές, επιβάλλεται να εξετασθεί εάν, σύμφωνα με τη νομολογία της οποίας γίνεται μνεία στη σκέψη 38 της παρούσας αποφάσεως, το άρθρο 7, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας είναι, από άποψη περιεχομένου, απαλλαγμένο αιρέσεων και επαρκώς ακριβές ώστε να δύναται να τύχει επικλήσεως έναντι του κράτους ενόπιον του εθνικού δικαστηρίου ως παρέχον δικαίωμα αντιπραγματογνωμοσύνης.
- 42 Συναφώς, πρέπει να σημειωθεί ότι, όπως προκύπτει από τη διατύπωση της εν λόγω διατάξεως, κάθε κράτος μέλος υποχρεούται να παρέχει στην ενδιαφερομένη επιχείρηση δικαίωμα αντιπραγματογνωμοσύνης. Τούτο προκύπτει ακόμη σαφέστερα στις περιπτώσεις που, κατά τη διατύπωση της οδηγίας σε διάφορες γλώσσες, γίνεται λόγος για υποχρέωση των κρατών μελών να εξασφαλίσουν το ευεργέτημα ενδεχόμενης αντιπραγματογνωμοσύνης, όπως συμβαίνει με το κείμενο της οδηγίας στη δανική, την ισπανική, τη γαλλική, την ιταλική, την πορτογαλική και την αγγλική γλώσσα.
- 43 Κατά τα λοιπά, το επίθετο «ενδεχόμενη», το οποίο χρησιμοποιείται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας, δεν αναιρεί την ύπαρξη δικαιώματος αντιπραγματογνωμοσύνης στηριζόμενη στην εν λόγω διάταξη.
- 44 Το επίθετο αυτό εμφανίζει, όπως παρατήρησαν η Γερμανική Κυβέρνηση και η Επιτροπή, ότι η αντιπραγματογνωμοσύνη δεν πρέπει να διενεργείται αυτεπαγγέλτως, αλλά σε κάθε περίπτωση ο υποκείμενος στον έλεγχο να μπορεί να επιλέγει εάν επιθυμεί τη διενέργειά της ή όχι.
- 45 Εξάλλου, υπέρ της ερμηνείας ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας ιδρύει απαλλαγμένο αιρέσεων δικαίωμα αντιπραγματογνωμοσύνης συνηγορεί η σχέση μεταξύ αυτής της διατάξεως και του άρθρου 12, παράγραφος 1, της οδηγίας. Πράγματι, από τον συνδυασμό των εν λόγω διατάξεων καθώς και της δέκατης τρίτης αιτιολογικής σκέψεως της οδηγίας συνάγεται ότι η αντιπραγματογνωμοσύνη απόσκοπει στη διαφύλαξη των νομίμων δικαιωμάτων των ενδιαφερομένων επιχειρήσεων και ιδίως του δικαιώματός τους να ασκούν ένδικα μέσα κατά των μέτρων ασκήσεως του ελέγχου.

- 46 Εξάλλου, η ερμηνεία αυτή δεν μπορεί να αμφισβητηθεί από το γεγονός ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να λάβουν τα «αναγκαία μέτρα» προκειμένου να εξασφαλιστεί για τους υποκειμένους σε έλεγχο το ευεργέτημα μιας ενδεχόμενης αντιπραγματογνωμοσύνης. Πράγματι, είναι μιν αληθές ότι σε εκτέλεση της υποχρεώσεώς τους τα κράτη μέλη οφείλουν να ρυθμίσουν τους όρους ασκήσεως του εν λόγω δικαιώματος, όμως οι όροι αυτοί πρέπει, εν πάση περιπτώσει, να διασφαλίζουν την πλήρη εφαρμογή της οδηγίας, ήτοι, στην προκειμένη περίπτωση, να κατοχυρώνουν το δικαίωμα αντιπραγματογνωμοσύνης.
- 47 Πρέπει εν συνεχεία να εξεταστεί το επιχείρημα της Δανικής Κυβερνήσεως ότι το προσωπικό πεδίο εφαρμογής του άρθρου 7, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας περιλαμβάνει μόνον τις ελεγχόμενες επιχειρήσεις, ήτοι τους εμπόρους λιανικής πωλήσεως προκειμένου περί της διαφοράς στην κύρια δίκη, και, ως εκ τούτου, δεν περιλαμβάνει τις επιχειρήσεις οι οποίες δρουν σε άλλα στάδια της εμπορίας του προϊόντος, όπως συμβαίνει με τον παραγωγό στη διαφορά της κύριας δίκης.
- 48 Πρέπει συναφώς να υπομνησθεί ότι, όπως τονίσθηκε στη σκέψη 45 της παρούσας αποφάσεως, η αντιπραγματογνωμοσύνη αποσκοπεί στη διαφύλαξη των νομίμων δικαιωμάτων των επιχειρήσεων και, ιδίως, του δικαιώματός τους να ασκούν ένδικα μέσα κατά των μέτρων ασκήσεως του ελέγχου.
- 49 Ως εκ τούτου, σε περίπτωση όπως αυτή της κύριας δίκης, κατά την οποία επιβλήθηκε πρόστιμο σε παραγωγό βάσει των αποτελεσμάτων των αναλύσεων από δειγματοληψίες σε εμπόρους λιανικής πωλήσεως, ο παραγωγός πρέπει να θεωρηθεί ως υποκείμενος στον έλεγχο, υπό την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας και επομένως εμπίπτει στο προσωπικό πεδίο εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως. Άλλως, θα εθίγετο άμεσα το δικαίωμα ασκήσεως ενδίκων μέσων το οποίο του αναγνωρίζεται ρητώς από την οδηγία.
- 50 Συναφώς, από τις διαπιστώσεις του αιτούντος δικαστηρίου προκύπτει ότι, στην υπόθεση της κύριας δίκης, δεν αποδεικνύεται ότι η Plumtose ενημερώθηκε από τις

γερμανικές διοικητικές αρχές για τη δειγματοληψία προϊόντων της σε εμπόρους λιανικής πώλησεως και την σε αυτούς κατάθεση προς φύλαξη μέρους των εν λόγω δειγμάτων. Πάντως, σε περίπτωση ιδίως όπως αυτή της κύριας δίκης, η πληροφορία αυτή συνιστά ουσιώδη προϋπόθεση προκειμένου να διασφαλιστεί η εκ μέρους του παραγωγού αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος αντιπραγματογνωμοσύνης, και όχι απλό όρο ασκήσεως του εν λόγω δικαιώματος, εμπίπτοντα στη διακριτική ευχέρεια της οποιάς απολαύουν τα κράτη μέλη κατά τη μεταφορά στο εσωτερικό δίκαιο του άρθρου 7, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας.

- 51 Ως εκ τούτου, δεν μπορεί να γίνει δεκτό το επιχείρημα της Γερμανικής και της Δανικής Κυβερνήσεως ότι μια τέτοια υποχρέωση πληροφόρησης εντάσσεται στις συμβατικές σχέσεις μεταξύ του παραγωγού και των εμπόρων λιανικής πώλησεως. Πράγματι, το δικαίωμα αντιπραγματογνωμοσύνης δεν θα διασφαλιζόταν, όπως απαιτεί η οδηγία, εάν εξηρατό από την ύπαρξη συμβατικής υποχρεώσεως.
- 52 Κατόπιν των ανωτέρω, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας έχει την έννοια ότι ο παραγωγός προϊόντος μπορεί να επικαλεστεί, δυνάμει της εν λόγω διατάξεως, δικαίωμα αντιπραγματογνωμοσύνης έναντι των αρμοδίων αρχών κράτους μέλους, σε περίπτωση που οι εν λόγω δημόσιες αρχές, βασιζόμενες σε ανάλυση δειγμάτων του προϊόντος που ελήφθησαν σε καταστήματα λιανικού εμπορίου, αμφισβητούν τη συμμόρφωση του εν λόγω προϊόντος του προς τις εθνικές διατάξεις περί τροφίμων.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

- 53 Με το δεύτερο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο θέτει κατ' ουσίαν το ζήτημα εάν δικαστήριο κράτους μέλους, επιληφθέν ενδίκου μέσου όπως αυτό της κύριας δίκης, οφείλει να μη δεχθεί τα αποτελέσματα από τις δειγματοληψίες προϊόντων ως απο-

δεικτικό μέσο παραβάσεως της περί τροφίμων νομοθεσίας του κράτους μέλους εκ μέρους του παραγωγού των εν λόγω προϊόντων, σε περίπτωση που ο παραγωγός δεν μπόρεσε να ασκήσει το δικαίωμά του σε αντιπραγματογνωμοσύνη κατά το άρθρο 7, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας.

Παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν στο Δικαστήριο

54 Ο J. Steffensen διατείνεται ότι, όπως προκύπτει ιδίως από το θεμελιώδες δικαίωμα σε δίκαιη δίκη και την εντεύθεν απορρέουσα αρχή της ισότητας των όπλων, δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως αποδεικτικό μέσο τα αποτελέσματα από αναλύσεις δειγμάτων τροφίμων οι οποίες, όπως στην υπόθεση που αποτελεί αντικείμενο της κύριας δίκης, δεν κατέστη δυνατό να αμφισβητηθούν με αντιπραγματογνωμοσύνη.

55 Η Γερμανική Κυβέρνηση υποστηρίζει, κατ' ουσίαν, ότι το ζήτημα κατά πόσον ένα τέτοιο αποδεικτικό μέσον πρέπει να αποκλειστεί εάν δεν έχει κτηθεί σύννομα άπτεται της διαδικασίας η οποία δεν ρυθμίζεται από το κοινοτικό δίκαιο και, επομένως, διέπεται από το εθνικό δίκαιο, με την επιφύλαξη πάντως ότι τηρούνται οι κοινοτικού δικαίου αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας.

56 Κατά τη Γερμανική Κυβέρνηση, σε περίπτωση όπως αυτή της κύριας δίκης, το γερμανικό δίκαιο δεν περιλαμβάνει γενική απαγόρευση αποδοχής αποδεικτικού μέσου το οποίο δεν έχει κτηθεί με σύννομη διοικητική διαδικασία. Οι γενικές αρχές του γερμανικού δικονομικού δικαίου, ιδίως αυτή της αυτεπάγγελτης διεξαγωγής αποδείξεων καθώς και η αρχή της ελεύθερης εκτιμήσεως αυτών, παρέχουν τη δυνατότητα αμφισβητήσεως των αποτελεσμάτων μη συννόμων αναλύσεων. Εξάλλου, οι εν λόγω αρχές του εθνικού δικαίου δεν αντιβαίνουν προς τις προαναφερθείσες κοινοτικού δικαίου αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας.

- 57 Η Δανική Κυβέρνηση υποστηρίζει ομοίως ότι δεν απορρέει από τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, υποχρέωση βάσει της οδηγίας ή του εν γένει κοινοτικού δικαίου να αποκλείονται τα όχι συννόμως κτηθέντα αποδεικτικά μέσα. Κατά τα λοιπά, σύμφωνα με αυτή την κυβέρνηση, το θεμελιώδες δικαίωμα σε δίκαιη δίκη δεν έχει εφαρμογή στην υπόθεση που αποτελεί αντικείμενο της κύριας δίκης, διότι πρόκειται περί διοικητικού μέτρου και όχι περί δικαστικής διαδικασίας. Εξάλλου, στην προκειμένη περίπτωση, είναι δυνατόν να τηρηθεί η αρχή της κατ' αντιπαράθεση διεξαγωγής της διαδικασίας, ακόμη και ελλείψει αντιπραγματογνωμοσύνης.
- 58 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι απόλυτη απαγόρευση αξιοποίησεως των αποτελεσμάτων από αναλύσεις, προς αντίμηση των οποίων δεν κατέστη δυνατή η διενέργεια αντιπραγματογνωμοσύνης, δεν απορρέει από την οδηγία ούτε από τα θεμελιώδη δικαιώματα που διασφαλίζει το κοινοτικό δίκαιο.
- 59 Η εκτίμηση αυτή επιρρωννύεται από τη χρήση του επιθέτου «ενδεχόμενη» στο άρθρο 7, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας, η οποία πιστοποιεί ότι η αντιπραγματογνωμοσύνη δεν πρέπει να είναι δυνατή πάντοτε, αλλά μόνο στις περιπτώσεις κατά τις οποίες μπορεί να αποβεί χρήσιμη για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων του υποκειμένου στον έλεγχο. Εξάλλου, η Επιτροπή συμμαρτίζει την άποψη της Δανικής Κυβερνήσεως ότι το θεμελιώδες δικαίωμα σε δίκαιη δίκη δεν ισχύει στη διαφορά της κύριας δίκης, διότι πρόκειται περί διοικητικού μέτρου και όχι περί δικαστικής διαδικασίας.

Απάντηση του Δικαστηρίου

- 60 Όπως επισήμανε η Γερμανική Κυβέρνηση, από πάγια νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι, ελλείψει σχετικής κοινοτικής ρυθμίσεως, εναπόκειται στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους να ορίσει τα αρμόδια δικαιοδοτικά όργανα και να ρυθμίσει τις δικονομικές προϋποθέσεις ασκήσεως των ενδίκων βοηθημάτων που αποσκοπούν στην κατοχύρωση της προστασίας των δικαιωμάτων τα οποία τα

υποκείμενα δικαίου αντλούν από το κοινοτικό δίκαιο, υπό την προϋπόθεση, αφενός, ότι οι προϋποθέσεις αυτές δεν είναι λιγότερο ευνοϊκές από εκείνες που αφορούν παρόμοια ένδικα βοηθήματα της εσωτερικής έννομης τάξεως (αρχή της ισοδυναμίας) και, αφετέρου, ότι δεν καθιστούν αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμει η κοινοτική έννομη τάξη (αρχή της αποτελεσματικότητας) (βλ., ιδίως, τις αποφάσεις της 20ής Σεπτεμβρίου 2001, C-453/99, *Courage* και *Crehan*, Συλλογή 2001, σ. I-6297, σκέψη 29, και της 24ης Σεπτεμβρίου 2002, C-255/00, *Grundig Italiana*, Συλλογή 2002, σ. I-8003, σκέψη 33).

61. Πράγματι, με το δεύτερο ερώτημα εγείρεται το ζήτημα εάν, σε περίπτωση που, κατά παράβαση του άρθρου 7, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας, δεν κατέστη δυνατή η διενέργεια αντιπραγματογνωμοσύνης όσον αφορά τις αναλύσεις δειγμάτων τροφίμων, τα αποτελέσματα των εν λόγω αναλύσεων μπορούν παρ' όλ' αυτά να γίνουν δεκτά ως αποδεικτικό μέσο στο πλαίσιο ενδίκου μέσου ασκηθέντος ενώπιον εθνικού δικαστηρίου κατά διοικητικής αποφάσεως η οποία στηρίζεται αποκλειστικώς, ή τουλάχιστον κυρίως, επί των αποτελεσμάτων αυτών.
62. Πρώτον, δεν αμφισβητείται ότι το παραδεκτό των αποδεικτικών μέσων στο πλαίσιο διαδικασίας, όπως η περιγραφόμενη στην προηγούμενη σκέψη, δεν αποτελεί αντικείμενο κοινοτικής ρυθμίσεως.
63. Ως εκ τούτου, το ζήτημα αυτό ρυθμίζεται κατ' αρχήν από το εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο, με την επιφύλαξη πάντως ότι τηρούνται οι αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας κατά την έννοια της νομολογίας του Δικαστηρίου της οποίας γίνεται μνεία στη σκέψη 60 της παρούσας αποφάσεως.
64. Επομένως, πρέπει να εξετασθεί κατά πόσον εθνική ρύθμιση, όπως οι διατάξεις του γερμανικού δικαίου περί διεξαγωγής των αποδείξεων οι οποίες εκτέθηκαν στη σκέψη 56 της παρούσας αποφάσεως, συνάδει με τις προαναφερθείσες αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας.

- 65 Συναφώς, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι από κανένα στοιχείο του φακέλου που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο δεν μπορεί να αμφισβητηθεί η συμβατότητα των εν λόγω διατάξεων του γερμανικού δικαίου προς την αρχή της ισοδυναμίας. Ωστόσο, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξετάσει το ζήτημα αυτό βάσει του συνόλου των πραγματικών και νομικών στοιχείων που διαθέτει, ώστε να διασφαλιστεί η τήρηση της ως άνω αρχής.
- 66 Όσον αφορά την αρχή της αποτελεσματικότητας, πρέπει να υπομνησθεί ότι κάθε περίπτωση ως προς την οποία τίθεται το ζήτημα εάν ο εθνικός δικονομικός κανόνας καθιστά αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου πρέπει να αναλύεται λαμβανομένων υπόψη της θέσεως της διατάξεως αυτής στο σύνολο της διαδικασίας, της εξελίξεως της διαδικασίας και των ιδιαιτεροτήτων της ενώπιον των διαφόρων εθνικών αρχών. Υπό το πρίσμα αυτό, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, ενδεχομένως, οι αρχές που αποτελούν τη βάση του εθνικού δικαιοδοτικού συστήματος, όπως η προστασία των δικαιωμάτων της υπερασπίσεως, η αρχή της ασφάλειας δικαίου και η εύρυθμη διεξαγωγή της διαδικασίας (βλ. την απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 1995, C-312/93, Peterbroeck, Συλλογή 1995, σ. I-4599, σκέψη 14).
- 67 Έτσι, ο γερμανικός δικονομικός κανόνας δυνάμει του οποίου αποδείξεις, όπως τα αποτελέσματα αναλύσεων, που δεν έχουν κτηθεί με σύμνομη διοικητική διαδικασία γίνονται κατά κανόνα αποδεκτές στο πλαίσιο δίκης επί του επακολουθούντος ενδίκου μέσου δικαιολογείται, κατά τη Γερμανική Κυβέρνηση, από την ύπαρξη ορισμένων βασικών αρχών του γερμανικού δικαίου, ιδίως εκείνων της αυτεπάγγελτης διεξαγωγής αποδείξεων και της ελεύθερης εκτιμήσεως αυτών, οι οποίες παρέχουν δυνατότητα αποτελεσματικής αντικρούσεως των εν λόγω αποδείξεων.
- 68 Όσον αφορά την υπόθεση που αποτελεί αντικείμενο της κύριας δίκης, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξετάσει κατά πόσον, λαμβανομένων υπόψη όλων των πραγματικών και νομικών στοιχείων που έχει στη διάθεσή του, οι διατάξεις του γερμανικού δικαίου περί διεξαγωγής αποδείξεων παρέχουν πράγματι τη δυνατότητα να ληφθεί υπόψη η προσβολή του δικαιώματος αντιπραγματογνωμοσύνης, κατά τρόπον ώστε η εφαρμογή τους επί της διαφοράς της κύριας δίκης να μη καθιστά αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση του δικαιώματος αντιπραγματογνωμοσύνης.

- 69 Δεύτερον, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, τα θεμελιώδη δικαιώματα αποτελούν αναπόσπαστο μέρος των γενικών αρχών του δικαίου, την τήρηση των οποίων διασφαλίζει το Δικαστήριο (βλ., ιδίως, τις αποφάσεις της 13ης Ιουλίου 1989, 5/88, Wachauf, Συλλογή 1989, σ. 2609, σκέψη 17· της 6ης Μαρτίου 2001, C-274/99 P, Connolly κατά Επιτροπής, Συλλογή 2001, σ. I-1611, σκέψη 37, και της 22ας Οκτωβρίου 2002, C-94/00, Roquette Frères, Συλλογή 2002, σ. I-9011, σκέψη 23).
- 70 Από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι, οσάκις εθνική κανονιστική ρύθμιση υπεισέρχεται στο πεδίο εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου, το Δικαστήριο, επιλαμβανόμενο προδικαστικώς, οφείλει να παρέχει όλα τα αναγκαία ερμηνευτικά στοιχεία για την εκτίμηση, εκ μέρους του εθνικού δικαστηρίου, της συμφωνίας της κανονιστικής αυτής ρυθμίσεως με τα θεμελιώδη δικαιώματα των οποίων τον σεβασμό διασφαλίζει, όπως αυτά απορρέουν ιδίως από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (στο εξής: ΕΣΔΑ) (βλ., ιδίως, τις αποφάσεις της 29ης Μαΐου 1997, C-299/95, Kremzow, Συλλογή 1997, σ. I-2629, σκέψη 15, και Roquette Frères, προαναφερθείσα, σκέψη 25).
- 71 Εν προκειμένω, αφ' ης στιγμής η διαφορά αφορά τον σεβασμό του δικαιώματος αντιπραγματογνωμοσύνης που διασφαλίζεται από το κοινοτικό δίκαιο και τις ενδεχόμενες συνέπειες της προσβολής του δικαιώματος αυτού ως προς το παραδεκτό ενός αποδεικτικού μέσου στο πλαίσιο διαδικασίας ενδίκου μέσου όπως αυτή της κύριας δίκης, οι εφαρμοστέοι εθνικοί κανόνες περί διεξαγωγής αποδείξεων υπεισέρχονται στο πεδίο εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου. Συνεπώς, οι εν λόγω εθνικοί κανόνες πρέπει να συμμορφώνονται με τις απαιτήσεις οι οποίες πηγάζουν από τα θεμελιώδη δικαιώματα.
- 72 Στη συγκεκριμένη υπόθεση πρέπει, ειδικότερα, να ληφθεί υπόψη το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, όπως αυτό εξαγγέλλεται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ και ερμηνεύθηκε από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

- 73 Πρέπει να εξεταστεί, εκ προοιμίου, το επιχείρημα της Δανικής Κυβερνήσεως και της Επιτροπής ότι, στη συγκεκριμένη υπόθεση, το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη και οι εντεύθεν συνέπειες δεν έχουν εφαρμογή επί της διαφοράς της κύριας δίκης, διότι το υποβληθέν ερώτημα αφορά διοικητικό μέτρο και όχι διαδικασία ενώπιον δικαστηρίου.
- 74 Μολονότι το επίδικο, στο πλαίσιο της κύριας δίκης, αποδεικτικό μέσον έχει κτηθεί με διοικητική διαδικασία προηγηθείσα της ασκήσεως του ενδίκου μέσου ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, επιβάλλεται πάντως η διαπίστωση ότι με το υποβληθέν ερώτημα τίθεται το ζήτημα κατά πόσον το εν λόγω αποδεικτικό μέσο είναι παραδεκτό στο πλαίσιο διαδικασίας που εγκυρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου. Συνεπώς, το ερώτημα αυτό αφορά προδήλως το παραδεκτό ενός αποδεικτικού μέσου στο πλαίσιο διαδικασίας ενώπιον δικαστηρίου κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ.
- 75 Ακολούθως πρέπει να επισημανθεί ότι, όπως προκύπτει από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το άρθρο 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ δεν ρυθμίζει το σύστημα αποδείξεων ως τέτοιο και, συνεπώς, κατ' αρχήν και *in abstracto* δεν αποκλείεται το παραδεκτό αποδείξεως που έχει κτηθεί κατά παράβαση των διατάξεων του εθνικού δικαίου. Σύμφωνα με αυτή τη νομολογία, εναπόκειται στον εθνικό δικαστή να εκτιμήσει τα υπ' αυτού κτηθέντα αποδεικτικά στοιχεία καθώς και το ζήτημα κατά πόσον ασκούν επιρροή αποδεικτικά στοιχεία τα οποία επικαλείται ένας διάδικος (βλ. τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου Mantovanelli κατά Γαλλίας της 18ης Μαρτίου 1997, *Recueil des arrêts et décisions* 1997-II, § 33 και 34, και Pélissier και Sassi κατά Γαλλίας της 25ης Μαρτίου 1999, *Recueil des arrêts et décisions* 1999-II, § 45).
- 76 Ωστόσο, σύμφωνα με την ίδια νομολογία, ο έλεγχος που ασκεί το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ, ως προς τον δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας — απαιτώντας κυρίως να έχουν τη δυνατότητα οι διάδικοι να μετάρσχουν προσηκόντως στη διαδικασία

ενώπιον του δικαστηρίου — αφορά τη διαδικασία θεωρούμενη ως όλον, περιλαμβανομένου του τρόπου διεξαγωγής των αποδείξεων.

77 Επιβάλλεται εν τέλει να επισημανθεί ότι, όπως έκρινε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, οσάκις τα ενδιαφερόμενα μέρη δικαιούνται να διατυπώσουν, ενώπιον δικαστηρίου, παρατηρήσεις επί αποδεικτικού μέσου, πρέπει να έχουν πράγματι τη δυνατότητα αποτελεσματικής υποβολής των παρατηρήσεών τους για να έχει η διαδικασία δίκαιο χαρακτήρα, όπως απαιτεί το άρθρο 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ. Το σημείο αυτό πρέπει να ελέγχεται ιδίως οσάκις το αποδεικτικό μέσον αφορά τεχνικό ζήτημα εκτός των γνώσεων των δικαστών και ενδέχεται να ασκήσει καθοριστική επιρροή στην εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών από το Δικαστήριο (βλ. την προπαρατεθείσα απόφαση Mantovanelli κατά Γαλλίας, § 36).

78 Εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει, υπό το πρίσμα των νομικών και πραγματικών στοιχείων που έχει στη διάθεσή του, εάν η αποδοχή των επίδικων αποτελεσμάτων των αναλύσεων ως αποδεικτικού μέσου ενδέχεται να συνεπάγεται παραβίαση της αρχής της κατ' αντιπαράθεση διαδικασίας και, συνεπώς, προσβολή του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη. Στο πλαίσιο αυτής της εκτιμήσεως, το αιτούν δικαστήριο καλείται να εξετάσει ειδικότερα εάν το αποδεικτικό μέσο, το οποίο είναι επίδικο στην κύρια δίκη, αφορά τεχνικό ζήτημα που εκφεύγει των γνώσεων των δικαστών και δύναται να ασκήσει καθοριστική επιρροή στην εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών και, σε περίπτωση που συμβαίνει αυτό, εάν ο J. Steffensen έχει ακόμα πράγματι τη δυνατότητα αποτελεσματικής υποβολής παρατηρήσεων επί του εν λόγω αποδεικτικού μέσου.

79 Εάν το αιτούν δικαστήριο αποφασίσει ότι η αποδοχή των επίδικων αποτελεσμάτων αναλύσεων ως αποδεικτικού μέσου ενδέχεται να συνεπάγεται παραβίαση της αρχής της κατ' αντιπαράθεση διαδικασίας και, συνεπώς, προσβολή του δικαιώματος για δίκαιη δίκη, εναπόκειται σε αυτό να απαγορεύσει την επίκληση των εν λόγω αποτελεσμάτων ως αποδεικτικού μέσου, προκειμένου να αποτραπεί προσβολή του εν λόγω δικαιώματος.

- 80 Κατόπιν των προεκτεθέντων, στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι εναπόκειται σε εθνικό δικαστήριο, επιληφθέν ενδίκου μέσου όπως αυτό της κύριας δίκης, να εκτιμήσει, υπό το πρίσμα του συνόλου των νομικών και πραγματικών στοιχείων που έχει στη διάθεσή του, εάν τα αποτελέσματα από αναλύσεις δειγμάτων προϊόντων πρέπει, ή όχι, να γίνουν αποδεκτά ως αποδεικτικό μέσο παραβάσεως της περί τροφίμων εθνικής νομοθεσίας κράτους μέλους εκ μέρους του παραγωγού των εν λόγω προϊόντων, σε περίπτωση που αυτός δεν μπόρεσε να ασκήσει το δικαίωμά του αντιπραγατογνωμοσύνης κατά το άρθρο 7, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας. Συναφώς, εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να επαληθεύσει ότι οι εθνικές διατάξεις περί διεξαγωγής αποδείξεων οι οποίες εφαρμόζονται στο πλαίσιο της διαδικασίας του ενδίκου μέσου, αφενός, δεν είναι λιγότερο ευνοϊκές από εκείνες που αφορούν παρόμοια ένδικα βοηθήματα της εσωτερικής έννομης τάξεως (αρχή της ισοδυναμίας) και, αφετέρου, δεν καθιστούν πρακτικά αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμει η κοινοτική έννομη τάξη (αρχή της αποτελεσματικότητας). Πέραν αυτού, το εθνικό δικαστήριο καλείται να εξετάσει κατά πόσον πρέπει να αποκλειστεί ένα τέτοιο απόδεικτικό μέσο προκειμένου να αποτραπούν μέτρα που δεν συνάδουν με τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ιδίως του δικαιώματός του σε δίκαιη δίκη ενώπιον δικαστηρίου όπως κατοχυρώνεται με το άρθρο 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 81 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η Γερμανική, η Δανική και η Ιταλική Κυβέρνηση καθώς και η Επιτροπή, οι οποίες κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πέμπτο τμήμα),

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε με διάταξη της 5ης Ιουλίου 2001 το Amtsgericht Schleswig, αποφαινεται:

- 1) Το άρθρο 7, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 89/397/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1989, σχετικά με τον επίσημο έλεγχο των τροφίμων, έχει την έννοια ότι ο παραγωγός προϊόντος μπορεί να επικαλεστεί, δυνάμει της εν λόγω διατάξεως, δικαίωμα αντιπραγματογνωμοσύνης έναντι των αρμοδίων αρχών κράτους μέλους, σε περίπτωση που οι εν λόγω δημόσιες αρχές, βασιζόμενες σε ανάλυση δειγμάτων του προϊόντος που ελήφθησαν σε καταστήματα λιανικού εμπορίου, αμφισβητούν τη συμμόρφωση του εν λόγω προϊόντος του προς τις εθνικές διατάξεις περί τροφίμων.

- 2) Εναπόκειται σε εθνικό δικαστήριο, επιληφθέν ενδίκου μέσου όπως αυτό της κύριας δίκης, να εκτιμήσει, υπό το πρίσμα του συνόλου των νομικών και πραγματικών στοιχείων που έχει στη διάθεσή του, εάν τα αποτελέσματα από αναλύσεις δειγμάτων προϊόντων πρέπει, ή όχι, να γίνουν αποδεκτά ως απο-

δεικτικό μέσο παραβάσεως της περί τροφίμων εθνικής νομοθεσίας κράτους μέλους εκ μέρους του παραγωγού των εν λόγω προϊόντων, σε περίπτωση που αυτός δεν μπόρεσε να ασκήσει το δικαίωμά του αντιπραγματογνωμοσύνης κατά το άρθρο 7, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας. Συναφώς, εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να επαληθεύσει ότι οι εθνικές διατάξεις περί διεξαγωγής αποδείξεων οι οποίες εφαρμόζονται στο πλαίσιο της διαδικασίας του ενδίκου μέσου, αφενός, δεν είναι λιγότερο ευνοϊκές από εκείνες που αφορούν πάρομοια ένδικα βοηθήματα της εσωτερικής έννομης τάξεως (αρχή της ισόδυναμίας) και, αφετέρου, δεν καθιστούν πρακτικά αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμει η κοινοτική έννομη τάξη (αρχή της αποτελεσματικότητας). Πέραν αυτού, το εθνικό δικαστήριο καλείται να εξετάσει κατά πόσον πρέπει να αποκλειστεί ένα τέτοιο αποδεικτικό μέσο προκειμένου να αποτραπούν μέτρα που δεν συνάδουν με τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ιδίως του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη ενώπιον δικαστηρίου όπως κατοχυρώνεται με το άρθρο 6, παράγραφος 1, της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών.

Wathelet

Timmermans

Jann

von Bahr

Rosas

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 10 Απριλίου 2003.

Ο Γραμματέας

Ο Πρόεδρος του πέμπτου τμήματος

R. Grass

M. Wathelet